

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ФОРМА ПЛАНУВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Розкрито роль та значення бюджетування як форми планування ресурсного забезпечення вищих навчальних закладів, його сутність, принципи, системи, мета і завдання. Наведено теоретичні засади складання бюджетів, висвітлюються недоліки кошторисного планування. Подано певні рекомендації щодо практичного застосування бюджетування як форми планування доходів і видатків вищих навчальних закладів.

Ключові слова: бюджетування, бюджет, планування, план, кошторис, доходи, видатки.

Annotation. A role and value of budgeting as the forms of planning of higher educational establishments, its essence, principles, systems, purpose and task is revealed. Theoretical bases in relation to budgeting are demonstrated, the lacks of the estimate planning are shown. Certain recommendations in relation to the practical application of budgeting as the form of planning of profits and charges of higher educational establishments are given.

Key words: budgeting, budget, planning, plan, estimation, profits, charges.

Вступ. Фінансова система вищих навчальних закладів на сучасному етапі зазнає значних змін: нерівномірність надходження коштів, збільшення рівня інфляції, своєчасне реєстрування зобов'язань у Державних казначействах, зміна форм і методів роботи вищих навчальних закладів. Ці зміни розбалансовують фінансову систему вищих навчальних закладів. У зв'язку із цим актуальним стає завдання розробки ефективних систем планування, управління та використання коштів.

Основна мета, яку ставлять перед собою вищі навчальні заклади (далі ВНЗ), є одержання і використання нових наукових знань із метою створення суспільно корисних наукових результатів, забезпечення якісної підготовки фахівців для відповідних галузей економіки, наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; розв'язання комплексних задач у сфері наукового, технологічного розвитку; впровадження та використання в Україні і на світовому ринку наукових і науково-практичних результатів.

Управління науковою, науково-технічною та фінансово-господарською діяльністю ВНЗ здійснює Міністерство освіти і науки України в межах його повноважень. ВНЗ самостійно здійснює поточне та перспективне планування фінансово-господарської діяльності відповідно до затвердженого ректором і узгодженого з Міністерством освіти і науки України кошторису.

Одним із ефективних підходів, який відіграє важливу роль у системі фінансового забезпечення вищих навчальних закладів, є внутрівузівське планування. Створення такої системи – важкий процес, який вимагає відповідних ресурсів, навичок і вмінь. А це обумовлює необхідність нового підходу до розуміння категорії планування. Оптимальним варіантом у даному випадку автор вважає впровадження процесу бюджетування у вищих навчальних закладах.

Основні дослідження та публікації із цієї проблематики належать таким зарубіжним і вітчизняним науковцям і практикам, як С.В.Онищенко [2], В.В.Смачило [3], О.О.Терещенко [4], В.І.Леонтьєва [5] та ін. Водночас невирішеною проблемою залишається питання практичного застосування бюджетування як форми планування ресурсного забезпечення у вищих навчальних закладах.

Постановка завдання. Мета дослідження – розкрити роль і значення бюджетування як форми планування фінансових джерел вищих навчальних закладів, його сутність, системи, принципи побудови і завдання, запропонувати певні рекомендації щодо практичного його застосування. Необхідною передумовою і складовою бюджетування є планування, яке власне й конкретизується в бюджетах підрозділів ВНЗ. І хоча часто в

літературних джерелах розуміння “бюджетування” та “планування” вживаються як синоніми, їх слід розрізняти: бюджетування зорієнтоване в основному на фіксацію та координацію показників у короткостроковому періоді, а планування – на прогнозування шляхів і засобів досягнення поставлених цілей як у коротко-, так і довгостроковій перспективі.

Результати. У дохідній частині проекту кошторису* вказуються планові обсяги надходжень із загального та спеціального фондів бюджету, що передбачається спрямувати на покриття відповідних витрат бюджетної установи.

Формування дохідної частини загального фонду здійснюється, виходячи з планових обсягів бюджетних асигнувань, що виділяються на утримання організації. Дані про планові обсяги бюджетних асигнувань повідомляються установі безпосередньо вищою організацією. Планування дохідної частини спеціального фонду здійснюється на підставі розрахунків доходів, що передбачається одержати в наступному році. До таких надходжень відносяться кошти, отримані бюджетною організацією від надання послуг, виконання робіт і реалізації продукції чи іншої діяльності. Формування дохідної частини спеціального фонду виробляється на підставі розрахунків, що складаються за кожним джерелом доходів, запланованим на наступний рік.

При складанні цих розрахунків враховуються такі показники:

- обсяг наданих платних послуг;
- розмір плати в розрахунку на одиницю показника, що повинен встановлюватися відповідно до законодавства;
- інші розрахункові показники (площа приміщень і вартість устаткування, іншого майна, що здається в оренду, кількість місць у гуртожитках, кількість відвідувань музеїв, виставок і т. п.);
- прогнозні надходження зборів (обов’язкових платежів) у спеціальний фонд бюджету.

На підставі зазначених показників визначається сума доходів на наступний рік за кожним джерелом надходження з урахуванням конкретних умов роботи установи. Загальна сума планованих надходжень зі спеціального фонду групується у зведенні показників спеціального фонду кошторису (далі – зведення*), що додається до кошторису.

В основу побудови зведення і кошторису покладені ті самі принципи, а саме:

- наявність дохідної і видаткової частини;
- видатки в розрізі кодів економічної класифікації.

Аналогічно кошторису у зведенні вказується не тільки загальна сума надходжень зі спеціального фонду, але й наводиться розшифровка цих доходів за видами надходжень: спеціальні засоби, інші власні надходження й інші доходи. У зведенні також наводиться постатейний розподіл надходжень за кожним джерелом доходів.

Відповідно до п. 49 постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 №228 “Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ” зі змінами і доповненнями (далі – Порядок) видатки або надання кредитів із бюджету спеціального фонду бюджету здійснюються виключно в межах і за рахунок відповідних надходжень до цього фонду на підставі кошторисів. Видатки спеціального фонду кошторису здійснюються у послідовності, передбаченій пунктом 23 Порядку для їх планування. Установи мають право використовувати протягом поточного року залишки коштів на рахунках спеціального фонду на початок року для здійснення видатків або надання кредитів із бюджету, передбачених у кошторисах на поточний рік (шляхом внесення змін до спеціального фонду кошторису).

* Кошторис – це основний плановий документ, який надає повноваження бюджетній установі щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

* Зведення – це розшифровка доходів спеціального фонду за видами надходжень згідно з додатком 11 наказу Державного казначейства України №89 від 25.05.04.

Зміни до спеціального фонду кошторису вносяться в разі, коли загальний обсяг фактичних надходжень до цього фонду разом з обсягом залишків коштів на його рахунках на початок року буде більший, ніж відповідні надходження, враховані в кошторисі на відповідний рік. При цьому в спеціальному фонді кошторису уточнений обсяг видатків або надання кредитів із бюджету повинен дорівнювати сумі уточненого обсягу доходів і залишків коштів на початок року. Протягом року розпорядники вносять зміни до спеціального фонду кошторису за власними надходженнями на підставі довідки установленої форми про внесення змін до кошторису, яка затверджується керівником установи, що затвердив кошторис без внесення відповідних змін до бюджетного розпису за спеціальним фондом бюджету. Розпорядники нижчого рівня в обов'язковому порядку подають розпорядникам вищого рівня засвідчені відповідним органом Державного казначейства України копії затверджених довідок про внесення змін до спеціального фонду кошторису за власними надходженнями. Розпорядниками вносяться зміни до спеціального фонду кошторису в частині збільшення надходжень та видатків у разі, коли обсяги власних надходжень спеціального фонду кошторису фактично перевищили обсяги, враховані під час затвердження відповідного бюджету. У разі, коли фактичні обсяги власних надходжень бюджетних установ за 10 місяців відповідного бюджетного періоду становили менше, ніж 70 відсотків відповідних обсягів, урахованих у спеціальному фонді кошторису, розпорядники зобов'язані внести зміни до спеціального фонду кошторису в частині зменшення надходжень і видатків з урахуванням очікуваного виконання спеціального фонду кошторису у відповідному бюджетному періоді [1].

Таким чином, необхідною передумовою складання кошторису та впровадження бюджетування у вищих навчальних закладах є ефективно діюча система обліку, звітності та збору інформації. Для складання бюджетів кожній кафедрі чи відповідальному працівникові доводять спеціальні табличні форми, в яких у розрізі окремих кварталів і статей економічної класифікації видатків зазначаються обсяги фінансування тих чи інших напрямків.

У теорії і практиці економічної науки можна зустріти різні підходи до формування принципів бюджетування та планування. На нашу думку, до основних із них слід віднести такі:

- принцип повноти: всі операції вищого навчального закладу, що приводять до надходжень чи виплат грошових коштів, повинні бути відображені в бюджеті;
- принцип координації означає, що бюджети окремих філій і кафедр університету тощо повинні складатися з урахуванням можливості їх зведення в єдиний консолідований бюджет; окрім цього, слід узгоджувати стратегічні цілі з показниками довгострокових планів і короткострокових бюджетів;
- принцип централізації передбачає, що бюджетування є важливим інструментом фінансового управління закладом, яке повинно здійснюватися з єдиного центру, а отже, всі грошові надходження повинні забезпечувати покриття всіх вихідних грошових потоків;
- принцип спеціалізації бюджетів вимагає, щоб грошові надходження та виплати відображалися відповідно до їх видів і джерел виникнення, завдяки чому можна проконтролювати рух грошових коштів у розрізі окремих кафедр, інститутів тощо та їх відповідальності;
- принцип періодичності бюджетування означає, що бюджети повинні ділитися на окремі періоди, тривалість яких визначається специфікою організації фінансової діяльності закладу. Як відомо, вищі навчальні заклади здійснюють свої видатки у межах кошторисних призначень (кошторису), який затверджується на один календарний рік. Із цього випливає, що підрозділам вузу необхідно складати бюджети тижневі, на місяць, квартал і в цілому на рік.;
- принцип прозорості передбачає, що бюджети повинні складатися таким чином, щоб усі задіяні в їх виконанні особи чітко уявляли завдання, які перед ними ставляться;

– принцип точності: грошові надходження й виплати повинні базуватися на реальних прогнозах;

– принцип декомпозиції полягає в тому, що кожний бюджет нижчого рівня є деталізацією бюджету вищого рівня, тобто бюджети кафедр, факультетів, інститутів та інших підрозділів вузу є “вкладенням” у зведений бюджет закладу, а це відображається у зведеному кошторисі.

Наведені принципи бюджетного планування фінансово-господарської діяльності структурних підрозділів, кафедр та інститутів і всього закладу необхідно впроваджувати з метою економії фінансових ресурсів, скорочення неоправданих видатків, більшої гнучкості в управлінні й контролі за видатковою частиною кошторису, а також для підвищення ефективності господарювання.

У практичному застосуванні, на нашу думку, найбільш ефективним є запровадження наскрізної системи бюджетів. Ця система дозволяє впроваджувати жорсткий бюджетний контроль за надходженням і витрачанням коштів, створити реальні умови для ефективного підходу до фінансово-господарської діяльності ВНЗ.

Рішення щодо надходження та витрачання фінансових ресурсів приймаються на основі двох основних критеріїв: доходи і видатки. Саме тому в ході фінансового планування слід чітко розмежовувати планування видатків і планування надходжень грошових потоків.

Важливим елементом системи бюджетування є вибір і розробка так званого первинного бюджету, в якому фіксуються планові значення фактора, що найбільше обмежує діяльність вищого закладу. Оскільки основне завдання вищих навчальних закладів – надання освітніх послуг, тому фактор, який обмежує видаткову частину, є надходження коштів за надання освітніх послуг за контрактною основою.

Базовою ланкою системи бюджетування є часткові бюджети, які формуються відповідно до принципу популярності спеціальностей і включають окремі частини грошових доходів і видатків ВНЗ (наприклад, бюджети кафедр, факультетів, інститутів, інших структурних підрозділів; видатків чи доходів, функціональні бюджети в розрізі окремих кодів економічної класифікації видатків та за відповідними кодами програмної класифікації. До типових часткових бюджетів, на нашу думку, можна віднести:

- план надходження коштів за надання освітніх послуг;
- бюджет видатків кафедр, факультетів, інститутів, інших структурних підрозділів ВНЗ (у розрізі кодів економічної класифікації видатків та за відповідними кодами програмної класифікації);
- бюджет видатків вищого навчального закладу в цілому та на перспективне планування (у т. ч. в розрізі видатків на захищені статті Міністерством освіти і науки України: бюджет видатків фонду оплати праці (КЕКВ-1111) та нарахування на неї (КЕКВ-1120), бюджет видатків на харчування (КЕКВ-1133), бюджет видатків на стипендії (КЕКВ-1342), бюджет видатків на комунальні послуги (КЕКВ-1160), а також податковий бюджет).

Часткові бюджети розробляються відповідно до загального бюджету ВНЗ та з урахуванням його окремих кафедр, факультетів, інститутів, інших структурних підрозділів. Кількість часткових бюджетів залежить від рівня деталізації планування ВНЗ. Усі бюджети тісно пов’язані між собою і становлять єдину систему бюджетів.

Отже, система бюджетування повинна бути націлена на підвищення керованості й адаптованості ВНЗ до змін на фінансових ринках; забезпечення оперативного одержання інформації про необхідність коригування стратегії і тактики управління вищим навчальним закладом; створення умов для підвищення порозуміння і довіри між кафедрами, факультетами, інститутами та іншими структурними підрозділами ВНЗ.

Таким чином, упровадження наскрізного бюджетування робить систему фінансового забезпечення ВНЗ інформаційно прозорою та збалансованою. За такого підходу вище керівництво надає загальні директиви щодо перспективного планування, а керівники

нижчої та середньої ланки готують бюджети, спрямовані на досягнення цілей фінансово-господарської діяльності, та затверджують на Вченій раді ВНЗ.

Висновки. Підбиваючи підсумок, варто зазначити, що розроблення бюджетів забезпечує періодичне планування операцій вищих навчальних закладів, дає можливість передбачити майбутні проблеми і визначити найкращий шлях досягнення стратегічних цілей.

Якщо розглядати планування окремо, то шансів на досягнення спільної мети поменшає.

Бюджетування як форма планування ресурсного забезпечення ВНЗ дає можливість уникнути анархії, узгоджувати дії та інтереси різноманітних підрозділів, кафедр, факультетів, інститутів, кількісно обґрунтовувати їх плани й оцінити видатки, пов'язані з виконанням цих планів.

Побудова бюджетування як форми планування, на нашу думку, потребує певної послідовності дій, а саме:

- визначення об'єкта бюджетування, що означатиме формування пропозицій у рамках визначеної мети планування діяльності ВНЗ;
- встановлення цілей і завдань планування на кожній стадії підготовки та складання бюджетів і бюджетування в цілому;
- формування системи бюджетів та встановлення їх кількісних стандартів чи нормативів, відповідно до яких визначатиметься ступінь досягнення бюджетування як форми планування;
- організація принципів бюджетування як форми планування та формування сукупності дій і підходів щодо усунення малоефективних методів господарювання;
- узгодження організаційних моментів функціонування бюджетування як форми планування ресурсного забезпечення ВНЗ.

Таким чином, вирішення організаційних передумов і сам процес запровадження бюджетування як форми планування сприятиме підвищенню ефективності господарювання ВНЗ.

1. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затверджений постановою КМУ від 28.02.2002 № 228 п. 49, із змінами, внесеними постановою №(63-2007-п) від 24.01.2007 // <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Онищенко С.В. Упровадження бюджетування на вітчизняних підприємствах // Фінанси України. – 2003. – №4. – С.45–50.
3. Смачило В.В. Особливості бюджетування на основі виділення центрів обліку та відповідності // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №4(34). – С.148–154.
4. Терещенко О.О. Теоретичні засади бюджетування на підприємстві // Фінанси України. – 2001. – №11. – С.17–23.
5. Леонтьєва В.І. Бюджетування як спосіб контролю в системі вищої освіти // Науковий збірник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія:Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ ПНУ, 2007. – Вип.3. – Т.1. – С.403–408.
6. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 554 с.